

ความเชื่อเหนื่อธรรมชาติที่ปรากฏในสำนวนไทย

สมใจ เดชบำรุง, สิริวันท์ ชัยญาณะ
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสำนวนไทยซึ่งมีที่มาจากความเชื่อในสิ่งเหนื่อธรรมชาติ 2) วิเคราะห์ความหมายของสำนวนไทยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเหนื่อธรรมชาติ โดยศึกษาและวิเคราะห์สำนวนไทยในหนังสือสำนวนไทย 5 เล่ม

ผลการวิจัยพบว่า

สำนวนไทยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเหนื่อธรรมชาติรวมทั้งสิ้น 133 สำนวน และที่มาของสำนวนไทยอันเกิดจากความเชื่อเหนื่อธรรมชาติ 8 ประเภท ซึ่งพบความเชื่อด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสำนวนไทยมากที่สุด รองลงมาคือเรื่องภูตผีวิญญูณ และนรกสวรรค์

คำสำคัญ: สำนวนไทย, ความเชื่อเหนื่อธรรมชาติ, สิ่งศักดิ์สิทธิ์

Supernatural Beliefs Which Appear in Thai Idioms

Somjai Dejbamsung, Siriwan Chaiyana

Institute of Distance Education, Bangkok University Thonburi

ABSTRACT

The objectives of this study were: (1) To examine Thai idioms which originated from the belief in the supernatural beings. (2) To analyze the meanings of Thai idioms which originated from the belief in the supernatural beings, research using descriptive analysis of Thai idioms found in 5 collections of Thai idioms as the objects of the study.

The results findings as follows:

There were 133 Thai idioms, categorized into 8 categories, which found as originating from the belief in supernatural beings. The most frequently found category of the belief in supernatural beings was the sacred beings, followed in order by the human spirits, wraith, heaven and the hell.

Keywords: Thai idiom, supernatural beings, sacred beings

บทนำ

ตั้งแต่อดีตกาลมนุษย์มีความใกล้ชิดและดำรงชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติ เมื่อพบปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ และไม่สามารถหาคำตอบหรือเหตุผลมาอธิบายได้ จึงเกิดความเกรงกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ อันเป็นที่มาของความเชื่อ ซึ่งคำว่า “ความเชื่อ” หมายถึง การยอมรับนับถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีตัวตน หรือไม่มีก็ตาม ว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจจะไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได้ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. 2518, อ้างในขวัญจิตร์ นุชชานาญ.2555) ซึ่งความเชื่อมีอิทธิพลต่อแนวคิดและแนวปฏิบัติของคนในสังคม และมีการปลูกฝังสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน สาเหตุที่มนุษย์สร้างความเชื่อขึ้นมานั้นอาจแยกเหตุผลได้ 2 ประการใหญ่ ๆ คือ ความเชื่อที่เกิดจากความกลัวของมนุษย์และความเชื่ออันเกิดจากมนุษย์ที่มีความฉลาดสร้างความเชื่อขึ้นโดยแฝงเหตุผลต่าง ๆ (บุปผา บุญทิพย์. 2532, อ้างในขวัญจิตร์ นุชชานาญ.2555) คนไทยนั้นมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อเรื่องวิญญาณเป็นส่วนใหญ่ คือ ผี จากคำจำกัดความของเสถียรโกเศศ ว่า “สิ่งใดตามปกติไม่สามารถจะมองเห็นตัวได้ ซึ่งถือหรือเข้าใจเอาว่ามีฤทธิ์และอำนาจเหนือคน อาจให้ตีหรือให้ร้าย คือให้คุณหรือให้โทษแก่เราได้ สิ่งอย่างนี้เรากลัวเกรงและบางทีต้องนับถือด้วย เราเรียกสิ่งนี้ว่า ผี” (เสถียรโกเศศ. 2512, อ้างในขวัญจิตร์ นุชชานาญ.2555) ความเชื่อเรื่องผีจึงอยู่กับมนุษย์มาเป็นเวลายาวนาน รวมทั้งในสังคมไทย คนไทยมีความเชื่อเรื่องผีสางเทวดาผูกพันกับคนไทยมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าคนไทยจะนับถือพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาแห่งเหตุผล แต่ความเชื่อเรื่องผีสางเทวดาและวิญญาณยังคงอยู่และไม่อาจหายไปจากชีวิตของคนไทยได้ รวมถึงความเชื่อในสิ่งเร้นลับต่าง ๆ เหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องกรรม บุญ บาป สงสารวิญ การเกิด การตาย นรก สวรรค์ โขกลาง ฯลฯ เป็นสิ่งที่ผูกพันอยู่ในสังคมไทย ดังจะปรากฏให้เห็นในรูปแบบของพิธีกรรม ประเพณี ภาษาและสำนวนไทย ที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดความเชื่อของคนไทยที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาเป็นเวลายาวนาน

สำนวนไทย เป็นมรดกทางภาษาและวัฒนธรรมไทยที่มีคุณค่า และเป็นสิ่งสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดความเชื่อของคนไทยที่แอบแฝงไว้ในภาษาอันมีคุณค่าน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพบว่า มีสำนวนไทยเป็นจำนวนมากที่แฝงความเชื่อเหนือธรรมชาติไว้หลายด้าน เช่น ความเชื่อเรื่องผีสางเทวดา ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องโขกลางและสังหรณ์ ฯลฯ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความคิดความเชื่ออันเป็นรากฐานวัฒนธรรมของสังคมไทย และเชื่อมโยงระบบความคิดความเชื่อของคนไทยกับภาษาไทยไว้ด้วยกัน การที่จะศึกษาสำนวนไทยหากไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบความคิดความเชื่อของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อเหนือธรรมชาติที่มีอยู่ในสังคมไทยแล้ว ก็จะไม่สามารถเชื่อมโยงหรือเข้าใจภาษาหรือสำนวนไทยได้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสำนวนไทยเหล่านี้เพื่อให้ทราบถึงความเชื่อเหนือธรรมชาติของคนไทยที่ปรากฏในสำนวนไทย รวมถึงวิเคราะห์ความหมายและที่มาของสำนวนไทยอันจะเป็นประโยชน์แก่วงการศึกษและผู้สนใจทั่วไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสำนวนไทยซึ่งมีที่มาจากความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ
2. เพื่อวิเคราะห์ความหมายของสำนวนไทยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเหนือธรรมชาติ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเอกสาร(Documentary Research) โดยการศึกษาและวิเคราะห์สำนวนไทยที่ปรากฏในหนังสือสำนวนไทยจากหอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร สยามอินเตอร์และข้อมูลสารสนเทศมหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี จำนวน 5 เล่ม ได้แก่ (1) สำนวนไทย โดย ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธ์.2520, อ้างใน ดาราวรรณ เกตวัลท์. 2559) (2) สำนวนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (3) พจนานุกรมสำนวนไทย สำหรับครูและนักเรียน (เจือ สตะเวทิน. 2516) (4) การวิเคราะห์พุทธศาสนาไทยในอนาคต:สำนวนไทย (พระไพศาล วิสาโล.2546) และ (5) วิเคราะห์ความเชื่อเหนือธรรมชาติในสังคมไทย (ดาราวรรณ เกตวัลท์.2559).

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีคติชนวิทยา (กิ่งแก้ว อัทธการ. 2520, อ้างใน ดาราวรรณ เกตวัลท์. 2559) ซึ่งได้แบ่งประเภทของความเชื่อไว้ 11 ประเภท ในการวิเคราะห์ความเชื่อเหนือธรรมชาติที่ปรากฏในสำนวนไทย ดังนี้ 1.ความเชื่อเรื่องบุคคล ได้แก่ การตั้งชื่อ วิญญาณ การเกิด การตาย 2.ความเชื่อสิ่งแวดล้อม เป็นความเชื่อในเหตุการณ์ต่างๆ เช่น ลางสังหรณ์ เป็นต้น 3. ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทพเจ้า เวทมนตร์คาถา พระภูมิเจ้าที่ เป็นต้น 4.ความเชื่อเรื่องเพศ เช่น พ่อเจ้าชู้ ลูกชายมักเจ้าชู้ เป็นต้น 5.ความเชื่อเรื่องสุขภาพและสวัสดิภาพ เช่น เป็นผีห้ามกินข้าวเหนียว คนหุยานจะอายุยืน เป็นต้น 6.ความเชื่อเรื่องโชคลาง เช่น จิ้งจกทัก นกแสกร้อง เป็นต้น 7.ความเชื่อเรื่องความฝัน เช่น ฝันว่าถูกตัดหรือรูดจะได้คู่ ฝันว่าเห็นผีจะมีโชค 8.ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง เช่น ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ คาถาอาคม ผ้ายันต์ พระเครื่อง เป็นต้น 9.ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณ เช่น ผีปูย่า ตายาย เป็นต้น 10.ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ 11.ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ได้แก่ การทำนายทายทักทางโหราศาสตร์ เป็นต้น โดยผู้วิจัยจะศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติและสำนวนไทยโดยการจดบันทึก แยกประเภทของสำนวน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (descriptive analysis)

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลสำนวนไทยในหนังสือสำนวนไทยจำนวน 5 เล่มพบว่ามีสำนวนไทยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเหนือธรรมชาติจำนวน 133 สำนวน และพบที่มาของสำนวนไทยอันเกิดจากความเชื่อเหนือธรรมชาติ 8 ประเภท โดยเรียงลำดับความเชื่อที่พบจากมากไปน้อย ดังนี้

ที่มาของสำนวน	ความถี่	ค่าร้อยละ
1. ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์	44	33.08
2. ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาน	26	19.54
3. ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์	19	14.28
4. ความเชื่อเรื่องบุคคล	17	12.78
5. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์	12	9.02
6. ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง	8	6.01
7. ความเชื่อเรื่องโชคกลาง	5	3.75
8. ความเชื่อสิ่งแวดล้อม เป็นความเชื่อ ในเหตุการณ์ต่าง ๆ	2	1.50
รวม	133	100

1. ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากการศึกษานักเรียนไทยจำนวน 133 สำนวน พบว่า ปรากฏสำนวนไทยที่เกี่ยวกับความเชื่อเหนือธรรมชาติด้านความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากที่สุดจำนวน 44 สำนวน แม้ในประเทศไทยจะมีการนับถือพระพุทธศาสนามากที่สุด แต่ความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้า เทวดา หรืออมนุษย์ผู้มีอิทธิฤทธิ์ ยังอยู่ในสังคมไทยและแฝงไว้ในสำนวนไทยอย่างแนบแน่น และคนไทยมีความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิพลสามารถบันดาลให้เกิดผลดีหรือร้ายในชีวิต

2. ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาน พบว่า ปรากฏสำนวนไทยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีและวิญญานเป็นอันดับรองลงมาจำนวน 19 สำนวน ที่มาของความเชื่อเรื่องผีเกิดจากความกลัว คิดว่าผี ซึ่งถือหรือเข้าใจเอาว่ามีฤทธิ์และอำนาจเหนือคน อาจให้ดีหรือให้ร้าย คือให้คุณหรือให้โทษแก่เราได้ ทำให้คนไทยกลัวเกรงและบางที่ต้องนับถือด้วย

3. ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ พบว่า ปรากฏสำนวนไทยที่เกี่ยวข้องกับนรกสวรรค์ รวมถึงบุญและบาปจำนวน 19 สำนวน เนื่องจากคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก จึงมีความเชื่อเรื่องผลของกรรม บุญและบาป ภูมิต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลเมื่อถึงเวลาสิ้นสุดชีวิต

4. ความเชื่อเรื่องบุคคล พบว่า ปรากฏสำนวนไทยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องบุคคล จำนวน 17 สำนวน เช่น ความเชื่อเรื่องวิญญาน การเกิด การตาย เนื่องจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา หากยังไม่บรรลุถึงนิพพานแล้ว จะต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดเปลี่ยนภพภูมิ และมีผลแห่งกรรมเป็นตัวกำหนด รวมถึงความเชื่อเรื่องขวัญที่สิ่งอยู่ในตัวตน ซึ่งทำให้เจ้าของขวัญทุกข์ หรือสุขได้หากมีเหตุที่ทำให้ขวัญไม่อยู่กับตัวหรือออกไปเที่ยวเล่น

5. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ พบว่า ปรากฏสำนวนไทยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ จำนวน 12 สำนวน เช่น ความเชื่อเรื่องการทำนายทายทัก โชคชะตาโรคาธิ ฤกษ์ยาม เคราะห์

6. ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง อันเกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ การเข้าทรง พระเครื่อง การสาปแช่ง จำนวน 8 ส่วน
7. ความเชื่อเรื่องโชคลาง อันจะก่อให้เกิดเหตุร้าย และการสะเดาะเคราะห์ จำนวน 5 ส่วน
8. ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งแวดลอม ความเชื่อในเหตุการณ์ต่างๆ จำนวน 2 ส่วน

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า มีสำนวนไทยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเหนือธรรมชาติ 133 ส่วน และที่มาของสำนวนไทยอันเกิดจากความเชื่อเหนือธรรมชาติ 8 ประเภท ได้แก่ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณ ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ความเชื่อเรื่องบุคคล ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง ความเชื่อเรื่องโชคลาง และความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งแวดลอม ซึ่งพบความเชื่อด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ในสำนวนไทยมากที่สุด รองลงมาคือเรื่องภูตผีวิญญาณ และนรกสวรรค์ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าความเชื่อที่ปรากฏในสำนวนไทยส่วนใหญ่นั้นเป็นความเชื่อของคนในสังคมไทยที่ผูกพันอยู่อย่างเหนียวแน่นและปรากฏออกมาโดยเชื่อมโยงกับภาษาไทยหรือสำนวนไทย สอดคล้องกับ ดาราวรรณ เกตวัลท์.(2559) และจากการที่ผู้วิจัยเป็นอาจารย์ผู้สอนวิชาภาษาไทย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะอันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา คือ (1) ในการเรียนการสอนสำนวนไทยนั้น นอกจากผู้สอนจะสอนให้ผู้เรียนทราบความหมายของสำนวนไทยแล้ว ควรมีการอธิบายให้ความรู้เกี่ยวกับที่มาของสำนวนไทยแก่ผู้เรียนด้วย และอธิบายถึงความเชื่อมโยงด้านระบบความเชื่อของคนไทยที่แฝงไว้ในสำนวนไทยให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้น (2)ควรมีการอนุรักษ์และส่งเสริมการใช้สำนวนไทยแก่เด็กและเยาวชนให้มีการนำมาใช้ในชีวิตประจำวันเพิ่มมากขึ้น เพราะจากการสอบถามจากนักศึกษาที่ผู้วิจัยสอนเรื่องสำนวนไทยในชั้นเรียนพบว่า นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับสำนวนไทยน้อยและส่วนใหญ่ผู้ที่ใช้สำนวนไทยคือกลุ่มผู้สูงอายุในครอบครัวที่ใช้สำนวนไทยในการอบรมสั่งสอนลูกหลาน แต่จะไม่ค่อยพบการใช้สำนวนไทยในกลุ่มของนักศึกษาเอง หรือมีจำนวนน้อยมาก

บรรณานุกรม

- กิตติมา พุ่มซ้อน. (2554). *การศึกษาอุปลักษณ์ “น้ำ” ในสำนวนไทย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ขวัญจิตร นุชชานาญ. (2555). *ความเชื่อเหนือธรรมชาติและการสร้างภาวะเหนือธรรมชาติในนวนิยายของกึ่งฉัตร*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย), มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชนิษฐา จิตชินะกุล. (2545). *คติชนวิทยา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เจือ สตะเวทิน. (2516). *พจนานุกรมสำนวนไทย*. พระนคร: สุทธิสารการพิมพ์.

ดารารวรรณ เกตวัลท์. (2559). *วิเคราะห์ความเชื่อเหนื่อธรรมชาติในสังคมไทย*. กลุ่มวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี.

ฐิติวัฒน์ จตุรวิธวงศ์.(2546). *การวิเคราะห์ลักษณะและภาพสะท้อนจากสำนวนไทย*. สารนิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระไพศาล วิสาโล. (2546). *การวิเคราะห์พุทธศาสนาไทยในอนาคต: สำนวนไทย*. กรุงเทพฯ, มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *สำนวนไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ :ราชบัณฑิตยสถาน.

วิจิตรา มาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์), ขุน. (2538). *สำนวนไทย*. พิมพ์ครั้งที่2.กรุงเทพฯ : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).